

Найбольш істотнай зменай, унесенай у правілы пераносу слоў (Глава 8), з’яўляецца дазвол пераносіць спалучэнні зычных (акрамя спалучэнняў з *й* і *ў*) на стыку марфем у любым парадку (*рас-крыць, раск-рыць, мыц-ца, мы-цца; зай-граць, зай-тра*). Астатнія правілы пераносу застаюцца ў ранейшым варыянце.

Такім чынам, у новай рэдакцыі “Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” правілы пераносу слоў распрацаваны скрупулёзна і выкладзены паслядоўна, у той час як правілы скарачэння слоў сфармуляваны неадназначна. Гэта азначае, што практычная работа з гэтым нарматыўным дакументам не адмяняе неабходнасці пры высвятленні шэрагу арфаграфічных пытанняў уважліва аналізаваць змест розных параграфу, а ў асобных выпадках звяртацца да іншых, распрацаваных на аснове новай рэдакцыі “Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі” лінгвістычных і метадычных дапаможнікаў, якія павінны насіць нарматыўны, растлумачальны і ілюстратыўны характар (напрыклад, “Беларускі арфаграфічны слоўнік” пад рэдакцыяй А.А.Лукашанца [7] і інш.).

ЛІТАРАТУРА

1. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск: Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэспублікі Беларусь, 2008. – 144 с.
2. Арашонкава, Г.У. Кароткі слоўнік беларускай мовы: Правапіс: Вымаўленне: Націск: Словазмяненне: Словаўжыванне. / Пад рэд. В.І. Рабкевіча. / Г.У. Арашонкава, В.П. Лемцюгова. – Мн.: Маст. літ., 1994. – 367 с.
3. Малажай, Г.М. Беларуская мова: Дапаможнік для падрыхтоўкі да абавязковага цэнтралізаванага тэсціравання / Г.М. Малажай. – 3-е выд. – Мн.: Аверсэв, 2005. – 368 с.
4. Цыбульская, С.І. Беларуская мова: Інтэнсіўны курс падрыхтоўкі да тэсціравання і экзамену / С.І. Цыбульская. – Мн.: ТэтраСістэмс, 2004. – 288 с.
5. Марозава, Я.Н. Рыхтуемца да цэнтралізаванага тэсціравання: дапаможнік для слухачоў факультэта давузаўскай падрыхтоўкі / Я.Н. Марозава. – Віцебск: Выд-ва УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2008. – 150 с.
6. Камароўскі, Я.М. Сучасная беларуская арфаграфія / Я.М. Камароўскі. – Мн.: Нар. асвета, 1985. – 160 с.
7. Беларускі арфаграфічны слоўнік / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Л.П. Кунцэвіч, І.У. Кандраценя; пад рэд. А.А. Лукашанца. – Мінск: Беларус. навука, 2009. – 695 с.

СЕМАНТЫЧНАЯ СТРУКТУРА КАНЦЭПТА “СЯМ’Я” (НА МАТЭРЫЯЛЕ БЕЛАРУСКІХ ПРЫКАЗАК І ПРЫМАВАК)

А.А. Калеснікава
Віцебск, ВДУ

Да ключавых сацыяльных паняццяў у сферы культуры і нацыянальнага менталітэту адносіцца канцэпт “сям’я”, які не толькі адлюстроўвае гістарычную эвалюцыю традыцыйнай асновы грамадства – інстытута сям’і, але і выяўляе складаную сістэму ўзаемадачынненняў паміж блізкімі і далёкімі сваякамі.

Глыбіню і неадназначнасць зместу канцэпта дазваляе вызначыць кагнітыўная інтэрпрэтацыя парэмій. Як вядома, праз прыказкі і прымаўкі чалавек асэнсоўвае і ацэньвае не асобныя прадметы і з’явы рэчаіснасці, а цэлыя падзеі і сітуацыі. У нашым даследаванні прыказкі і прымаўкі падлягаюць кагнітыўнай інтэрпрэтацыі ў форме абагульнення парэміялагічных сэнсаў (прывядзенне

блізкіх сэнсаў да аднаго абагульненага) і вызначаецца адносна частата іх ужывання. Сэнс парэміі трактуецца як адлюстраванне кагнітыўнай прыметы канцэпта. Прааналізаваныя парэміялагічныя адзінкі (больш за 50) з лексемай “сям’я” сведчаць, што азначаны канцэпт мае выразна аксіялагічны характар, бо канцэнтруе ў сабе маральныя і культурна-гістарычныя каштоўнасці беларускага народа.

У большасці парэміяў лад у сям’і, дружныя адносіны паміж жонкай і мужам, бацькамі і дзецьмі, сваякамі, знаходзяць поўнае ўхваленне: *Нашто клад, калі ў сям’і лад* [3, 40]; *Дружная сям’я і ад бога ўкрадзе* [3, 40]; *З сямейкай ад бога ўкрадзеш* [3, 40]; *Уся сям’я ў месце, і душа на месце* [3, 41]; *І ў вераб’я свая сям’я* [2, 122]; *Калі сям’я ціхая, то маеш шчасце* [2, 123]; *У нашых Байлюках ціхія сем’і любяць* [2, 135]; *Добрае на людзі ідзе з добрай сям’і* [2, 118].

Кожны член сям’і выконвае свае абавязкі, павінен многа працаваць і клапаціцца пра агульны дабрабыт: *У таго сям’я, у каго ёсць каму араць, касіць і песню запяваць* [2, 136]; *У харошай сям’і хто каваль, хто стругаль і няма няўмекі* [2, 136]; *Сямейка малая – работы ўсім ханьдэ* [3, 41]; *Сям’я гушчу любіць* [2, 133]; *Гушча сям’і не разганяе* [3, 41]; *Сяк-так рабіць, то як сям’ёю (з сям’ёю) на свеце жыць?* [2, 133]; *Хоць душу загубі, а із сваёй сям’і не вынасі* [3, 43]. Галоўная роля ў сям’і належыць мужчыне: *Сям’я без галавы – не сям’я* [3, 59]; *Разумны тата рабіць сям’і свята* [2, 131].

Вельмі цаніліся ў народзе вялікія сем’і: *У добрай сям’і ніхто не лішні* [2, 135]; *У вялікай сям’і цяжкая гора лягчэйшае* [2, 134]; *Лішні чалавек у сям’і не згуба* [3, 41]; *І сын пяты ў сям’і (у людскай сям’і) не пракляты* [2, 122]; *У добрых людзей і хата з дзвюх хат і сям’я з дзвюх сямей* [2, 135]. Хата з дзвюх хат – вялікая, перагароджаная капітальную сцяною ці сценкамі хата. Сям’я з дзвюх сямей – такая, калі, напрыклад, разам, жывуць сям’я бацькі і сям’я сына (дачка).

У парэміялагічнае поле канцэпта могуць уваходзіць і супрацьлеглыя па выяўленых сэнсах парэміялагічныя адзінкі. Сям’я – гэта святое, бласлаўленае царквой і богам: *Сам бог рад, калі ў сям’і лад* [3, 40]. У той жа час царкоўныя служкі, папы і дзякі, якія заўсёды прагнулі лёгкай нажывы, успрымаліся простым народам негатыўна: *Людзі паміраюць – сям’я плача, толькі поп ды дзяк няе, скача* [2, 51].

Народная мудрасць не магла не заўважыць і адмоўныя з’явы ў сямейных стасунках. Нелады, нязгоду і сваркі ў сям’і прыказкі і прымаўкі асуджаюць: *У сям’і ўсяго бывае* [3, 45]; *У якой сям’і сварацца, там трава нішчымная варыцца* [2, 136]; *Як дзяжа не месіцца, то сям’я бесіцца* [3, 45].

Здрада мужу ці жонцы лічылася вялікім грахам: *Чужую галубіць – сваю сям’ю згубіць* [2, 139]; *Пчолка адзін вулей знае і толькі з адною сямейкаю дажывае* [2, 130].

Даволі часта прычынай канфліктаў і варажасці паміж членамі сям’і з’яўляўся адзін чалавек: *І ў добрай сям’і вырадак бывае* [3, 44]; *І ў харошай сям’і вырадак бывае* [2, 122]; *Сям’я не без вырадка* [2, 133]; *У балоце не без чорта, а ў сям’і не без вырадка* [3, 44]. Сэнс гэтых парэміялагічных адзінак можа пашырацца, калі ў ролі сям’і выступае калектыў альбо пэўная група людзей, сярод якіх заўсёды знойдзецца чалавек, што адрозніваецца ад іншых якімі-небудзь бліжэйшымі якасцямі.

Асобнае месца ў сабраным матэрыяле займае парэмія “*У вераб’я багатая сям’я: у кожнага верабейкі па тры капейкі*” [1, 104]. Яна ўжываецца не для характарыстыкі сям’і, а ў тых выпадках, калі нехта хваліцца сваім багаццем, раскошай і дабрабытам, якіх на самай справе няма.

Сярод прааналізаваных прыказак і прымавак асобную групу складаюць адзінкі, у якіх знайшлі ўвасабленне рэаліі савецкіх часоў. Тут ролю сям’і могуць

выконваць працоўны калектыў, калгас, армія, партыя ці ўвогуле народ і краіна: *Багаты калгас – сям’я дружная* [3, 513]; *У Савецкую Армію пайшоў – родную сям’ю знайшоў* [3, 528]; *Камуністы – самая дружная сям’я* [3, 501].

Такім чынам, можна свярджаць, што парэміялагічныя адзінкі – гэта своеасаблівыя асэнсаванні канцэпта, якія складаліся на працягу доўгага часу. Аналіз канцэптаў на матэрыяле прыказак і прымавак дазваляе больш глыбока даследаваць важнейшыя паняцці матэрыяльнай і духоўнай культуры, якія транслююцца ў моўным увасабленні ад пакалення да пакалення.

ЛІТАРАТУРА

1. Аксамітаў, А. Прыказкі і прымаўкі: Тлумач. слоўн. бел. прыказак і прымавак з арх., кафедр. збораў, рэд. выд. XIX і XX стст. / А. Аксамітаў. – 2-е выд., дапрац. – Мн.: Бел. навука, 2002. – 320 с.
2. Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / Склад. Ф. Янкоўскі. – 3-е выд., дапрац., дап. – Мн.: Навука і тэхніка, 1992. – 491 с.
3. Прыказкі і прымаўкі ў дзвюх кнігах, кн. 2. / Рэд. А.С. Фядосік. – Мн.: Навука і тэхніка, 1976. – 616 с.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА СВЯЗНОСТИ В ДЕЛОВЫХ ГРАМОТАХ XIV–XVI ВЕКОВ

О.А. Климкович
Витебск, ВГУ

Актуальность работы обусловлена недостаточной изученностью функционирования средств грамматической связности (местоимений, союзов, частиц) в актовых текстах XIV – XVI вв., цель работы – описание особенностей употребления грамматических средств связности в купчих, жалованных и духовных грамотах Москвы, Новгорода и ВКЛ в сравнительно-сопоставительном лингвостилистическом аспекте. Материалом для исследования стали тексты 1449 документов.

Личные *местоимения* выступают в качестве средства связи во всех типах грамот. Местоимения 2-го лица встречаются только в отдельных новгородских грамотах, где вводят обращения к различным людям, подчеркивая разговорную основу делового акта.

В купчих грамотах наиболее распространенными являются личные местоимения 1-го лица ед.ч. и 3-го лица ед. и мн.ч.: *яз, мне, на неи, на немъ, на них: а отвести мне, Фоме* [АСЭИ, I, с.29], *а дал есми на них* [АСЭИ, I, с. 72]. Отличие новгородских грамот от московских проявляется в отсутствии местоимений первого лица, что может являться одним из примеров объективизации изложения. Особенность грамот ВКЛ проявляется в наличии местоимения **мы**.

Особенность употребления личных местоимений в духовных грамотах проявляется в широком распространении церковнославянской формы *азь*. В жалованных грамотах доминирующими являются формы местоимения *мы*, причем, если в новгородских грамотах эти формы обозначают коллективные лица, то в московских грамотах и грамотах ВКЛ их употребление обусловлено правилами именования светского феодала.

Наиболее распространенными из указательных являются формы местоимения *тотъ*: *на томъ на всемъ, на техъ на всехъ, с тымъ со всемъ*, которое часто